

SOCIOLOŠKE TEME I PERSPEKTIVE II

1. dio

Frankfurtska škola u sociologiji

Specifičnosti IXX stoljeća:

- industrijalizacija
- kapitalizam
- urbanizacija
 - gomilanje nepravednih društvenih odnosa
 - ratovi (ne uključuju civilne žrtve)
- liberalna demokracija
- počeci govora o ravnopravnosti, ljudskim i građanskim pravima

Posebnosti XX stoljeća:

- dva svjetska rata (više od 100 milijuna izravnih žrtava – 4/5 civilne žrtve)
- autoritarni i zločinački režimi
- holokaust
- gomilanje oružja za masovno uništenje
- 'hladni rat'
- postkolonijalni procesi
- prijetnje opstanku na planetu ...
- ...

Pojava i razvoj fašizma

Početak obilježen neizravnim prijetnjama iredentista prema Slavenima na istočnim obalama Jadrana

1914. Ettore Tolomei

u knjizi Za granice domovine (Per i confini della Patria)

zahtijeva da Italija protjera iz oslobođenih teritorija **inorodno neprijateljsko stanovništvo**,

‘narod koji nosi na sebi Iskonski grijeh što se nastanio na tuđem teritoriju’.

Attilio Tamaro, Ruggero Timeus, ...

... Hrvate i općenito Slavene u Istri, na Kvarneru, Primorju i u Dalmaciji, vide kao prirodne neprijatelje

'barbari',

'potpuno moralno iskvareni',

'nesposobni za originalna djela';

'non umani'(neljudi);

'prijenosnici virusa' ...

Ruggero Timeus

koji je uvelike utjecao na fašističku misao, smatra da ne može biti govora o suživotu:

‘Sa Slavenima ne postoji izborna borba... Između dviju vojski, različitih rasa i jezika, koje se bore do uništenja, ne može biti polemike.’

21. IX. 1920. Benito Mussolini u Puli:

... 'pred rasom kao što je slavenska, inferiorna i barbarska, ne treba slijediti politiku mrkve, nego politiku batine'

(...) Granice Italije moraju biti Brenner, Snježnik i Dinaridi: da, Dinaridi za zaboravljenu Dalmaciju! ...

... Vjerujem da se može žrtvovati 500.000 slavenskih barbara za 50.000 Talijana!

28.10.1922. 'marš na Rim', osvajanje vlasti

Početak otpora fašizmu: Istra i Kvarner

16.1.1920. 'Vodnjanska bitka?

1.5.1920. 'Krvavi 1. maj'

14.7.1920. palež Hrvatskog narodnog doma u Puli

21.9.1920. 'dvi triske ...' Mussolinija nakon govora u pulskom kazalištu

2.2. do 3.4.1921. 'Proštinska buna' (prvi organizirani narodni otpor)

2.3. do 8.4.1921. 'Labinska republika'

Pojava nacizma i osvajanje vlasti

Njemačka poslije 1. svjetskog rataa

- 1918 – 1933. Weimarska republika
- 28.6.1919. Versajski ugovor
- 24.2.1920. NSADP
- 18.7.1925. izlazi Mein Kampf
- 30.1.1933. Hitler i NSADP osvajaju vlast
- ...

Versajski ugovor — video

<https://www.britannica.com/video/180213/Overview-Treaty-of-Versailles>

FRANKFURTSKA ŠKOLA — PROTURJEČJE MODERNOGA DRUŠTVA

Modernizacija donosi znanost, tehnologiju, industrijsku proizvodnju, obrazovanje i racionalnu organizaciju društva.

Frankfurtska škola polazi od proturječja:

isti procesi koji povećavaju ljudsku moć mogu povećati i mogućnosti nadzora, prilagodbe i dominacije.

NAPREDAK DRUŠTVA NE ZNAČI AUTOMATSKI EMANCIPACIJU ČOVJEKA.

ISTA RACIONALNA SPOSOBNOST — RAZLIČITI DRUŠTVENI ISHODI

Znanost može liječiti bolesti, ali i *usavršavati nadzor*.

Tehnologija može oslobađati od teškoga rada, ali i *omogućiti nove oblike kontrole ljudi i nasilja*

Organizacija može povećati sigurnost, ali i *administrativnu dominaciju*.

Problem nije u razumu, znanosti ili tehnologiji samima po sebi.

KLJUČNO PITANJE: kojim ciljevima služe i u kakvim društvenim odnosima djeluju?

XX. STOLJEĆE RUŠI JEDNOSTAVNU VJERU U NAPREDAK

Prva polovica 20. stoljeća pokazala je da znanstveni razvoj, industrijalizacija, obrazovanje i birokratska organizacija mogu postojati zajedno *s ratovima, fašizmom, nacizmom, antisemitizmom i Holokaustom.*

Razvijeno društvo nije samo po sebi zaštićeno od barbarstva.

MODERNIZACIJA ≠ NUŽNO HUMANIZACIJA.

MIJENJA SE I SAM KAPITALIZAM

Kapitalizam 20. stoljeća više nije kapitalizam koji je Marx promatrao u 19. stoljeću.

Jačaju velike korporacije, monopoli, masovna proizvodnja i potrošnja, oglašavanje, mediji i državna intervencija...

Dominacija se zato više ne može objašnjavati samo *vlasništvom i proizvodnjom*. Treba *analizirati i kulturu, institucije, potrošnju i oblikovanje pojedinca*.

NOVO PITANJE — ZAŠTO KLASNI POLOŽAJ NE PROIZVODI AUTOMATSKI KLASNU AUTOMATSKI KLASNU SVIJEST?

Klasično marksističko očekivanje bilo je da će proturječja kapitalizma stvarati *klasnu svijest i otpor*.

Povijest je pokazala složeniji ishod: *dio radništva priklanjao se nacionalizmu, antisemitizmu, autoritarnosti i fašizmu*.

Objektivni klasni položaj nije dovoljan za objašnjenje političke svijesti.

ZAŠTO LJUDI MOGU PRIHVATITI POREDAK KOJI IH PODREĐUJE?

MARX OSTAJE POLAZIŠTE — ALI NIJE DOVOLJAN

Marx ostaje temeljno polazište: kapitalizam, klase, proizvodnja, vlasništvo i društvena moć određuju strukturu društvenih odnosa.

Ali društveni položaj ne određuje neposredno što će pojedinac misliti, osjećati, željeti ili politički podržavati.

IZMEĐU DRUŠTVENE STRUKTURE I PONAŠANJA POSTOJI PROSTOR KOJI TREBA OBJASNITI.

ZAŠTO KLASNI POLOŽAJ NE PROIZVODI AUTOMATSKI KLASNU SVIJEST?

Na političko ponašanje djeluju i strah, nesigurnost, identifikacija, potreba za pripadanjem, odnos prema autoritetu i potisnuta agresivnost.

Pojedinac ne doživljava društvo samo preko svojega ekonomskog položaja.

- društveni odnosi oblikuju njegovu osobnost, potrebe i način doživljavanja svijeta.

ZATO KRITIČKOJ TEORIJI UZ MARXA TREBA I FREUD

FREUD — DRUŠTVENA DOMINACIJA IMA I PSIHOLOŠKU DIMENZIJU

Freud pokazuje da čovjek ne djeluje samo prema svjesnim interesima i racionalnoj procjeni. Na ponašanje djeluju i ***nesvjesne potrebe, strahovi, potiskivanje, identifikacije i odnosi prema autoritetu.***

Za kritičku teoriju zato postaje važno pitanje ***kako se društveni odnosi ugrađuju u psihički život pojedinca.***

DOMINACIJA IMA I PSIHOLOŠKU DIMENZIJU

MARX + FREUD — DRUŠTVO DJELUJE IZVANA I IZNUTRA

MARX objašnjava *društvene odnose, klase i strukture moći*.

FREUD pomaže razumjeti *potrebe, strahove, potiskivanje i identifikaciju*.

Njihovo povezivanje omogućuje odgovor na pitanje *kako vanjski društveni odnosi postaju naše unutarnje sklonosti, očekivanja i načini ponašanja*.

DRUŠTVO OBLIKUJE UVJETE ŽIVOTA ALI I LJUDE KOJI U NJIMA ŽIVE

INSTITUT ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA — NOVI ISTRAŽIVAČKI PROJEKT

Institut za društvena istraživanja osnovan je u Frankfurtu 1923. Pod Horkheimerovim vodstvom početkom 1930-ih razvija se interdisciplinarni program kritičke teorije.

Povezuju se filozofija, sociologija, politička ekonomija, povijest, psihologija, psihoanaliza i analiza kulture.

Cilj nije skup disciplina jedna pokraj druge, nego zajednički odgovor na pitanje: ***KAKO SE DRUŠTVENI POREDAK ODRŽAVA I KAKO OBLIKUJE POJEDINCA?***

DRUŠTVO SE MORA RAZUMJETI KAO CJELINA

Frankfurtska škola društvo promatra kao ***cjelinu u kojoj se gospodarstvo, politika, kultura, obitelj i osobnost međusobno prožimaju.***

Autoritarnost, primjerice, nije samo politički problem. Na nju mogu djelovati *nesigurnost, odgoj, propaganda, društveni strah, odnosi moći i struktura osobnosti.*

DRUŠTVENI PROCESI NA RAZLIČITIM RAZINAMA MEĐUSOBNO SU POVEZANI.

TRADICIONALNA I KRITIČKA TEORIJA — NIJE DOVOLJNO SAMO OPISATI DRUŠTVO... OPISATI DRUŠTVO...

Tradicionalna teorija - ***prikuplja činjenice, utvrđuje pravilnosti i objašnjava uzroke.***

Kritička teorija - ne odbacuje taj postupak, nego dodaje pitanja koja tradicionalni pristup može ostaviti po strani:

Kako je postojeći poredak nastao?

Čije interese i odnose moći održava?

Koje proturječnosti proizvodi?

Može li biti drukčije?

KRITIČKA TEORIJA SMJEŠTA OBJAŠNJENJE U DRUŠTVENI I POVIJESNI KONTEKST.

REFLEKSIVNOST — I ISTRAŽIVAČ JE DIO DRUŠTVA

Znanstvenik nije izvan društva koje proučava

- izbor problema, financiranje, pojmovi, metode i primjena rezultata nastaju unutar određenih institucija i odnosa moći.

Refleksivnost ne znači odustajanje od objektivnosti, nego osvještavanje i kontrolu vlastitih pretpostavki, ali i sposobnost povratnog utjecaja na strukture koja nas oblikuju

KRITIČKO PITANJE: *kako društveni uvjeti oblikuju i samo znanje o društvu?*

ŠTO TEORIJU ČINI KRITIČKOM?

Kritička teorija nije pesimizam, negiranje svega postojećega ni političko etiketiranje,
- njezina logika vodi od postojećih odnosa prema *njihovim proturječjima* i *oblicima dominacije*, a zatim prema pitanju *mogućnosti drukčijih odnosa*.

KRITIKA NE ZAVRŠAVA OPISOM ONOGA ŠTO JEST — ONA ISPITUJE I ONO ŠTO BI MOGLO BITI.

EMANCIPACIJSKI INTERES — DRUŠTVO NIJE PRIRODNA ČINJENICA

Društvene institucije imaju povijest: nastale su u *određenim okolnostima i zato nisu prirodne ni nepromjenjive*.

Emancipacijski interes kritičke teorije usmjeren je prema *autonomiji, refleksiji i smanjivanju nepotrebne dominacije*.

OBJASNITI DRUŠTVO ZNAČI OTVORITI I PITANJE MOŽE LI BITI DRUKČIJE.

IMANENTNA KRITIKA

Imanentna kritika prosuđuje sustav prema njegovim vlastitim kriterijima i obećanjima. Postupak se razvija u tradiciji njemačkog idealizma, osobito Hegela.

Umjesto usporedbe samo s vanjskim mjerilom, istražuje se:

- što sustav tvrdi o sebi
- ostvaruje li to u svojoj praksi

KRITIKA OTKRIVA PROTURJEČJE IZMEĐU OBEĆANJA I STVARNIH ODNOSA.

IMANENTNA KRITIKA — DRUŠTVO SUOČENO S VLASTITIM OBEĆANJIMA

OBEĆANJIMA

1. PREPOZNAVANJE IDEALA

Što sustav obećava? Primjer: slobodu i jednakost mogućnosti.

2. UOČAVANJE PROTURJEČJA

Kako vlastita organizacija sustava onemogućuje ta obećanja? Primjer: nejednakost ograničava stvarne životne mogućnosti.

3. OTVARANJE MOGUĆNOSTI PROMJENE

Kritika pokazuje gdje treba promijeniti odnose da bi se obećanja mogla ostvariti.

MAX HORKHEIMER — PROBLEM NIJE RAZUM, NEGO NJEGOVO SUŽAVANJE SUŽAVANJE

Horkheimer ne kritizira razum zato što ga ima previše. Problem nastaje kada se razum suzi na sposobnost pronalaženja učinkovitih sredstava za već zadane ciljeve.

Razum tada sve manje pita: JE LI CILJ OPRAVDAN? — a sve više samo: KAKO GA OSTVARITI ŠTO UČINKOVITIJE?

**RACIONALNOST SREDSTAVA MOŽE POTISNUTI RACIONALNO PROPITIVANJE
CILJEVA.**

OBJEKTIVNI RAZUM — MOGU SE PROSUĐIVATI I CILJEVI?

Objektivni razum pretpostavlja da se razumno mogu prosuđivati i ciljevi djelovanja. Pita ne samo KAKO?, nego i ZAŠTO?, ČEMU? i JE LI OPRAVDANO?

Sloboda, pravednost, dostojanstvo i dobar život nisu luksuz i samo pitanje izbora

RAZUM OBUHVAĆA I SREDSTVA I CILJEVE

SUBJEKTIVNI RAZUM — RACIONALNOST KAO UČINKOVITOST

Subjektivni razum usmjeren je na izbor najučinkovitijih sredstava za ostvarivanje već zadanoga cilja. Pita što je korisno, učinkovito i prilagodljivo?

Takva racionalnost nužna je za planiranje i organizaciju, ali postaje ***problem kada se više ne pita je li sam cilj razuman.***

VRLO RACIONALNA SREDSTVA MOGU SLUŽITI VRLO IRACIONALNIM CILJEVIMA

INSTRUMENTALNI RAZUM — KADA RAZUM POSTANE SREDSTVO

Instrumentalni um promatra ljude, prirodu, znanje i institucije prvenstveno kao sredstva za ostvarivanje zadanih ciljeva.

Dominantna pitanja postaju: što djeluje, koliko je učinkovito, može li se izmjeriti, predvidjeti i kontrolirati?

Potisnuto ostaje pitanje: ČEMU TO SLUŽI? Instrumentalni um može savršeno odgovoriti na KAKO? Ali i pitanje ZAŠTO? ostaviti netaknutim.

UČINKOVITOST NIJE PROBLEM SAMA PO SEBI

Učinkovitost, korisnost, mjerenje i organizacija nisu sami po sebi problem. Problem nastaje kada ***postanu jedini priznati kriteriji.***

Tada

priroda postaje samo objekt iskorištavanja

znanje sredstvo upravljanja,

a čovjek „ljudski resurs“

Kada učinkovitost potisne pitanja istine, pravednosti, dostojanstva i smisla,
racionalnost postaje instrument dominacije.

OD OVLAĐAVANJA PRIRODOM PREMA LOGICI KONTROLE

Moderno znanje omogućuje mjerenje, predviđanje, organiziranje i upravljanje prirodnim procesima. Time ubrzano povećava ljudske mogućnosti.

Horkheimer upozorava da se ***logika ovladavanja može proširiti na cijelu stvarnost i postati opći model odnosa prema svijetu.***

PROBLEM NASTAJE KADA KONTROLA OD SREDSTVA POSTANE DOMINANTNI OBLIK RACIONALNOSTI

KADA LOGIKA UPRAVLJANJA OBUHVATI I ČOVJEKA

Logika upravljanja može obuhvatiti i čovjeka: radnike, potrošače, građane, učenike i administrativne kategorije.

Čovjek se tada procjenjuje prema funkciji, produktivnosti, korisnosti i predvidljivosti.

UČINKOVITOST SUSTAVA MOŽE RASTI, A DA AUTONOMIJA POJEDINCA NE RASTE — ILI ČAK SLABI.

PUNO IZBORA NIJE ISTO ŠTO I AUTONOMIJA

Moderno društvo nudi velik broj proizvoda, medija, zanimanja i životnih stilova. Ali velik broj ponuđenih mogućnosti nije isto što i stvarna autonomija.

Ako pojedinac nema utjecaj na uvjete u kojima bira, njegov izbor može ostati unutar unaprijed oblikovanih mogućnosti.

AUTONOMIJA NIJE SAMO MOGUĆNOST IZBORA, NEGO SPOSOBNOST SAMOSTALNOG PROSUĐIVANJA I DJELOVANJA.

ADORNO — MOŽE LI I MIŠLJENJE POSTATI OBLIK DOMINACIJE?

Adorno polazi od pitanja može li i samo mišljenje postati oblik dominacije. Da bismo mislili, moramo imenovati, razlikovati, uspoređivati i klasificirati.

Pojmovi su nužni, ali uvijek pojednostavljaju stvarnost. Problem nastaje kada zaboravimo njihove granice i kategoriju poistovjetimo sa stvarnošću.

PROBLEM NIJE U POJMOVIMA, NEGO U ZABORAVU DA STVARNOST UVIJEK SADRŽI VIŠE OD POJMA.

DIJALEKTIČKO MIŠLJENJE — ISTA POJAVA MOŽE SADRŽAVATI SUPROTNE SUPROTNE MOGUĆNOSTI

Dijalektičko mišljenje istražuje kako ista društvena pojava može sadržavati suprotne mogućnosti. Tehnologija može oslobađati i nadzirati; obrazovanje razvijati autonomiju i prilagođavati; pravo štititi jednakost i prikrivati stvarne nejednakosti.

Dijalektička analiza ne bira jednostavno jednu stranu.

**PITA KAKO SUPROTNE TENDENCIJE NASTAJU UNUTAR ISTOGA DRUŠTVENOG
ODNOSA.**

POJAM OMOGUĆUJE MIŠLJENJE — ALI POJEDNOSTAVLJUJE STVARNOST STVARNOST

Pojam nam omogućuje da razumijemo stvarnost, ali je nikada ne obuhvaća potpuno. Kategorije poput student, radnik, birač ili pripadnik generacije nešto otkrivaju, ali nešto i izostavljaju.

Pojedinac može pripadati kategoriji, ali se ne svodi na nju

POJAM ZAHVAĆA STVARNOST — ALI NIJE ISTO ŠTO I STVARNOST.

IDENTITETSKO MIŠLJENJE — KADA KATEGORIJA ZAMIJENI STVARNOST

Identitetsko mišljenje nastaje kada ***kategorija postane cijela istina o osobi ili pojavi.*** Ono što ne odgovara kategoriji tada se proglašava nevažnim, odstupanjem ili smetnjom.

U društvenom životu takva logika lako prelazi u stereotipe i administrativno svođenje ljudi na jednu oznaku.

IDENTITETSKO MIŠLJENJE ZABORAVLJA RAZLIKU IZMEĐU STVARNOSTI I POJMA KOJIM JE OBUHVAĆAMO.

NEIDENTITET — ONO ŠTO NE STANE U KATEGORIJU

Neidentitet označava ono u predmetu što se ne može potpuno svesti na opći pojam. Ako pojam kaže „ovo je X“, Adorno pita: što u tome nije samo X?

Neidentitet čuvaju posebnost, različitost, proturječje i ono što klasifikacija ne obuhvaća.

NEIDENTITET = VIŠAK STVARNOSTI KOJI OSTANE NAKON KLASIFIKACIJE.

NEGATIVNA DIJALEKTIKA — NE ZATVARATI PROTURJEČJE PRERANO

Negativna dijalektika odbija prerano zatvoriti proturječje u skladnu teorijsku sintezu. Objašnjenje proturječja nije isto što i njegovo stvarno rješenje.

Adorno zadržava pozornost na posebnosti, neidentitetu, patnji i onome što sustav potiskuje.

MIŠLJENJE NE SMIJE PROGLASITI STVARNOST POMIRENOM DOK NJEZINA PROTURJEČJA TRAJU.

KADA KLASIFIKACIJA POSTANE DRUŠTVENA MOĆ

Moderno društvo mora klasificirati: administracija, tržište, statistika i organizacije bez kategorija ne mogu funkcionirati.

Problem nastaje kada čovjek postane samo broj, slučaj, funkcija, pripadnik kategorije ili zamjenjiva jedinica.

POJEDINAC NESTAJE ONDA KADA SE PRIZNAJE SAMO ONO ŠTO SE UKLAPA U SUSTAV.

DVIJE KRITIKE — ISTI PROBLEM DOMINACIJE

Horkheimer i Adorno polaze od različitih mjesta, ali dolaze do srodnog problema.

HORKHEIMER: razum se može svesti na sredstvo učinkovitosti i kontrole.

ADORNO: mišljenje može ono što je različito svesti na isto kroz klasifikaciju i identitet.

ZAJEDNIČKO PITANJE: što se događa kada kontrola i klasifikacija postanu dominantni obrasci odnosa prema svijetu?

PROSVJETITELJSTVO — VELIKO OBEĆANJE OSLOBOĐENJA

Prosvjetiteljstvo obećava oslobođenje: znanje umjesto neznanja, razum umjesto slijepog autoriteta, ovladavanje prirodom umjesto nemoći i straha.

Horkheimer i Adorno ne odbacuju to obećanje. Upravo zato mogu kritizirati načine na koje se ono iznevjerava.

BEZ EMANCIPACIJSKE MOGUĆNOSTI PROSVJETITELJSTVA NE BI BILO NI NJEGOVE DIJALEKTIKE.

DIJALEKTIKA PROSVJETITELJSTVA — OSLOBOĐENJE SE MOŽE PREOKRENUTI U PREOKRENUTI U DOMINACIJU

Dijalektika prosvjetiteljstva pokazuje kako se sredstvo oslobođenja može preokrenuti u sredstvo dominacije.

- znanje povećava mogućnost predviđanja;
- predviđanje omogućuje kontrolu;
- kontrola povećava moć nad svijetom.

Problem nastaje kada kontrola postane dominantna logika racionalnosti.

TO JE PROTURJEČJE PROSVJETITELJSTVA, A NE ODBACIVANJE RAZUMA.

MIT I PROSVJETITELJSTVO — SUPROTNOST NIJE POTPUNA

Jednostavna slika suprotstavlja MIT kao iracionalnost i PROSVJETITELJSTVO kao racionalnost. Horkheimer i Adorno pokazuju da ta suprotnost nije potpuna.

I mit pokušava objasniti i urediti svijet, dok prosvjetiteljska racionalnost može postati zatvoren sustav kalkulacije i kontrole.

POBJEDA NAD MITOM SAMA PO SEBI NE JAMČI POBJEDU NAD DOMINACIJOM.

RACIONALNA SREDSTVA MOGU SLUŽITI IRACIONALNIM CILJEVIMA

Precizna administracija, napredna tehnologija, učinkovita organizacija i stručno znanje mogu biti racionalna sredstva. Ali iz njihove učinkovitosti ne slijedi da je i cilj racionalan, pravedan ili human.

Horkheimerova distinkcija vraća se na razini cijeloga društva.

RACIONALNOST SREDSTAVA NE JAMČI RACIONALNOST CILJEVA.

AUSCHWITZ — GRANICA JEDNOSTAVNE VJERE U CIVILIZACIJSKI NAPREDAK NAPREDAK

Auschwitz je za Adorna granica jednostavne vjere u civilizacijski napredak. Organizirano masovno uništenje povezalo je *administraciju, tehnologiju, podjelu rada, klasifikaciju i poslušnost autoritetu*.

Barbarstvo se nije pojavilo izvan modernosti, nego se koristilo njezinim organizacijskim sredstvima.

TEHNIČKI I ORGANIZACIJSKI RAZVOJ SAM PO SEBI NE JAMČI HUMANOST

NAKON AUSCHWITZA — PITANJE ODGOVORNOSTI

Nakon Auschwitza nije dovoljno pitati samo tko je izdao zapovjed. Sociologija mora istraživati i kako su obični ljudi sudjelovali, kako su birokracija i podjela rada udaljavale djelovanje od odgovornosti te kako nastaju poslušnost, prilagodba i dehumanizacija.

Pitanje odgovornosti postaje i pitanje društvenih uvjeta koji zločin čine mogućim.

OBRAZOVANJE NAKON AUSCHWITZA — AUTONOMIJA KAO DRUŠTVENI ZAHTJEV DRUŠTVENI ZAHTJEV

Za Adorna obrazovanje nakon Auschwitza nije samo stjecanje znanja, stručnosti i kompetencija. Ono mora razvijati sposobnost samostalnog prosuđivanja i otpora grupnom pritisku.

To uključuje prepoznavanje propagande, osjetljivost prema patnji i odgovornost prema drugima.

TEMELJNI OBRAZOVNI IMPERATIV: DA SE AUSCHWITZ VIŠE NIKAD NIKOME NE PONOVI.

AUTONOMIJA — NE POSLUŠNOST, NEGO SPOSOBNOST PROSUĐIVANJA PROSUĐIVANJA

Autonomija ne znači automatsko odbacivanje svakoga autoriteta. Ona znači sposobnost kritičkog razlikovanja autoriteta i samovolje, argumenta i zapovijedi, stručnosti i manipulacije, pripadanja i podređivanja.

Autonoman pojedinac može pripadati zajednici bez isključivanja drugih i prihvaćati opravdani autoritet bez odricanja od prosudbe.

AUTONOMIJA = SPOSOBNOST PROSUĐIVANJA.

OD DRUŠTVENE STRUKTURE DO POJEDINCA

Početno pitanje bilo je: kako napredno društvo može proizvoditi dominaciju?

Put Predavanja 1 vodi od MARXA i društvene strukture, preko FREUDA i psihičkog posredovanja, do HORKHEIMERA i instrumentalnog uma te ADORNA i identitetskog mišljenja. Dijalektika prosvjetiteljstva povezuje racionalnost i dominaciju, a Auschwitz vraća pitanje autonomije i odgovornosti.

DOMINACIJA NIJE SAMO ONO ŠTO DRUŠTVO ČINI POJEDINCU — NEGO I NAČIN NA KOJI DRUŠTVO SUDJELUJE U NJEGOVU OBLIKOVANJU.

IDUĆE PITANJE: KAKO DRUŠTVO ULAZI U SVAKODNEVNI ŽIVOT?

Ako se društveni poredak ne održava samo prisilom, zakonom i ekonomskom moći, nego i oblikovanjem kulture, karaktera, potreba, želja i iskustva slobode, tada se otvara sljedeće pitanje.

KAKO DRUŠTVO ULAZI U ČOVJEKA I SVAKODNEVNI ŽIVOT?

Idući korak kritičke teorije vodi prema kulturi, autoritarnosti, društvenom karakteru, medijima i novim oblicima integracije pojedinca u društvo.

PITANJE ZA KRATKI ESEJ

Prepoznajte situaciju iz vlastitoga iskustva u kojoj ste imali mogućnost izbora, ali ste naknadno shvatili da su mogućnosti između kojih ste birali već bile snažno oblikovane okolnostima.

Što je u toj situaciji doista bilo vaš izbor, a što je bilo unaprijed zadano?

Ne traži se teorijsko prepričavanje ni literatura. Polazište mora biti vlastito iskustvo, a cilj je povezati osobni primjer s pitanjem autonomije i društveno oblikovanih mogućnosti.